

Ölkəmizin ümumi təhsil sistemi qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğun aparılan islahatlar nəticəsində məzun və mahiyyət baxımından xeyli inkişaf edib zənginləşsə də, elə məsələlər vardır ki, onları əhəmiyyətli cəhətdən müzakirə və tədqiqat mövzusunə çevirərək müəyyən qənaətə gəlmək, zənnimcə, faydalı olardı. Haqqında danışacağımız məsələlərə münasibət bildirilməsi ilə əlaqədar müəyyən vaxtlarda təkliflər səsləndirilsə də, bu və ya digər səbəblərdən müzakirəsi başa çatdırılmamışdır. Bu yazıda onların bəzilərini öz qənaətimizə görə əsaslandırmağa çalışacağıq. Heç şübhəsiz, fikir ayrılıqlarının olaçağını da təbii qəbul edirik. Beləliklə:

Buraxılış imtahanları vacibdirmi?

Müəyyən olunmuş qaydalara görə, tədris Azərbaycan, rus və gürcü dillərində aparılan ümumi təhsil müəssisələrində ümumi təhsil pilləsinin ümumi orta və tam orta təhsil səviyyələrini başa vuran şagirdlər üçün tədris dili, xarici dil və riyaziyyat fənlərindən nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi (yekun attestasiya) məqsədi ilə buraxılış imtahanları keçirilir.

Məktəbdaxili qiymətləndirmənin bir növü olan və iki formada (kiçik summativ, böyük summativ) aparılan summativ qiymətləndirmələr də fənlər üzrə məzmun standartlarının mənimsənilməsi ilə bağlı şagirdlərin nailiyyətlərinin müəyyən olunmasına xidmət edir. Qaydalara uyğun olaraq, müəllimlər və məktəblərin rəhbərliyi tərəfindən aparılan summativlər qiymətləndirmə baxımından daha geniş imkanlara malikdir, çünki tədris ilinin müəyyən dövrlərində mütəmadi təşkil edilir, nəticələri təhlil olunur.

Nümunə üçün deyək ki, məsələn, hər hansı bir şagird illər boyu aparılan summativlərin yekunlarına görə, buraxılış fənlərindən "3", yaxud "4"-dən artıq qiymət ala bilməyibsə, həmin şagird (şagirdlər) nə səbəbdən təkrar olaraq yekun attestasiya adlanan buraxılış imtahanlarından keçməlidir?! Bildirilə bilər ki, müəllimlərin verdikləri qiymət (qiymətlər) şişirdilmiş ola bilər, buraxılış imtahanları isə obyektivliyi təmin edir. Əgər belədirsə, axı buraxılış imtahanları yalnız üç fəndən keçirilir, digər fənlərdən təhsil sənədlərinə yekun qiymətlər kimi summativlərin nəticələri yazılır. Demək, obyektivlik o üç fənnə aiddir, qalanlarına isə yox?!

Fikrimizcə, buraxılış imtahanları keçirilmədən şagirdlərə illik qiymətlər əsasında təhsil sənədi verilsə, bu, şagirdlərin psixoloji vəziyyətinə mənfi təsir göstərə bilər.

Müəllimlik ixtisasına testlə qəbul qəbuləndirilməsi?

Ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində test üsulu ilə tələbə qəbulu obyektivliyin təmin olunmasında mühüm rol oynayır və bu gün də uğurla davam etdirilir.

Lakin müəllim peşəsi, pedaqoji iş elə bir məsuliyyətli, tələpəli fəaliyyət sahəsidir ki, bu ixtisas sadəcə test suallarına cavabların nəticələrinə görə tələbə qəbul etmək əksər hallarda özünü doğrultmur. Hətta bu peşəni sevmədən, yalnız ali məktəbə daxil olmaq xətrinə ərizə verənlərin sayı da az deyildir. Başqa bir ixtisas seçib balı çatmadığı üçün müəllimlik ixtisasına yönəldilənlər də mövcuddur. Belələrinin gələcəkdə yaxşı müəllim kimi bu peşəyə bağlanacaqları həmişə sual altında olub.

Müəllimləri, müəllimliyi şərtləndirən xüsusiyyətləri kim bilir ki: ixtisas üzrə qanəddici savad səviyyəsi ilə bərabər, daha çox sadə, ləyaqətli, ədalətli, mərhəmətli, şəfqətli olması. Eyni zamanda müəllim həmişə aydın nitqə malik, xoşxəyal və xoşxəyal, mehriban, səliqəli insan kimi təsəvvür olunub. Bu mənada müəllimlik ixtisasına qəbul prosesini müəyyən edilmiş qaydalar əsasında abituriyentlərlə canlı təmas şəraitində xüsusi komissiyalar vasitəsilə keçirmək, yəqin ki, daha çox fayda verərdi. Belə olduğu halda, düşünürük ki, komissiyalar (bəlkə də iki mərhələdə) abituriyentin savadı ilə yanaşı, onun nitq qabiliyyəti, bu peşəyə marağı, uşaqlara münasibəti, psixoloji və fiziki vəziyyəti, dünyagörüşü, xarakterikliyini barədə məlumatlılığı müəyyən qərar qəbul edə bilər.

Bir məsələyə də diqqət yetirmək yerinə düşərdi. Ola bilsin ki, qəbul prosesinin nəticəyənliliyini, faydalılıq əmsalını daha da gücləndirmək üçün ayrı-ayrı bölgələrin fənlər üzrə müəllim kadrlarına ehtiyacı əvvəlcədən öyrənilsin, müddətli perspektiv planlaşdırma aparılsın, aidiyyətli bölgə məzunlarının təhsilini başa vurdudan sonra həmin ərazinin müvafiq məktəblərində işləmək şərtlə zəruri ixtisaslara münasibətdən-kənar məqsədlə qəbul təşviq və təmin

min uşaqların vaxtilə təhsil aldığı ibtidai siniflərdən qaynaqlansın. Şagird normal ibtidai təhsil almayıbsa, hətta yazıb-oxumaqda, he-sablamada ciddi çətinlikləri varsa, yuxarı siniflərdə onun keyfiyyətli təhsil almasından danışmaq çətindir.

Qənaətimiz bundan ibarətdir ki, ən əv-vəl, tutarlı araşdırmalar aparıb belə müəllimləri aşkara çıxarmaq, daha sonra onlara qarşı görüləcək tədbirləri müəyyənləşdirib müzakirəyə çıxarmaq və müvafiq təkliflər hazırlamaq məqsəduyğun olardı.

Metodbirləşmələr özünü nə dərəcədə doğruldur?!

Araşdırmalar göstərir ki, bəzi ümumtəhsil məktəblərində metodik xidmətin təşkili

Ümumi təhsillə bağlı bəzi problemlər barədə

edilsin.

Ehtimal edirik ki, qəbul prosesinin, qismən də olsa, regionların ehtiyacına nəzərən aparılması mexanizminin hazırlanması və təbiiqə pedaqoji kadr sahəsində bir sıra problemlərin həllinə əhəmiyyətli dərəcədə köməklik göstərə.

İbtidai təhsil: müəllim necədirsə, sinif də elədir

"Hər birimizdə müəllimin həərətli qəlbini bir zərəcəyi vardır". Müəllimə hörmət və məhəbbətin nuruna boyanmış bu səmimi sözlər ulu öndər Heydər Əliyevə məxsusdur. İnsanın həyatında müəllimlərin, əlbəttə ki, əsl müəllimlərin rolu dənizlədir. Lakin müəllimlərdən söz düşəndə insanlar istəməz ilk müəllimini-ibtidai sinif müəllimini xatırlayırlar. Şübhəsiz ki, o müəllim, xüsusən də, ibtidai sinif müəllimi xoşbəxtdir ki, şagirdlərinin yaddaşında mənəvi heykəlləri ucaldıblar.

Hər birimiz ibtidai təhsili bünövrə adlandırırıq. Çünki məktəbəqədər təhsildən sonra uşağın daha məsul dövrü, ətraf aləmə, mənəvi dəyərlərə inteqrasiyası, meyil-maraqlarının, dünyagörüşünün formalaşması başlanır, potensial imkanları, psixoloji və xarakter xüsusiyyətləri üzə çıxarılır. Bir sözlə, ibtidai təhsil uşağın dəyərini qiymətləndirən sanki bir məhkəmədir. Uşağın növbəti səviyyələrdə təhsilinin uğuru bircəşə ona verilən ibtidai təhsilin keyfiyyətindən çox asılıdır. Bir qədər sət səsənsə də, millətin intellektual genofonunun formalaşmasında ibtidai təhsilin rolunu heç nə ilə əvəz etmək olmaz.

Yaxşı deyiblər ki, "o müəllim yaxşı öyrədir ki, onu yaxşı öyrədiblər." Bu gün də ölkəmizdə peşəkar, müasir tələblər yönünmündə çalışan ibtidai sinif müəllimləri xeyli saydadır. Lakin onu da etiraf etmək lazımdır ki, qarşıya qoyulmuş tələblərə uzlaşmayan müəllimlər də az deyildir.

Fikrimizcə, mövcud vəziyyətə bəzi hallarda yerli təhsil orqanlarının seyrçi mövqedə durması, öləri münasibət göstərməsi, müsbət mənada fərqlənməyən müəllimlərin fəaliyyətlərini prinsipliqlərlə araşdırıb qiymətləndirməməsi, onları yaxşılarla bir sırada tutmaları qətiyyətin yolverilməzdir.

Mütəmadi olaraq IX və XI siniflər üzrə buraxılış imtahanlarının nəticələri təhlil və müzakirə edilir, məni göstəricilər nəzərə çatdırılır. Digər obyektiv cəhətlər olsa da, zəif, qeyri-məqbul nəticələr, həqiqətən, hə-

Aydın ƏHMƏDOV,
Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun
direktor müavini, Əməkdar müəllim

lanmalıdır ki, burada şüaranın fəaliyyət istiqamətləri, strukturu, hüquq və vəzifələri öz əksini tapmış olsun.

Dərəcəli attestatlar ola bilərmi?

Məlumdur ki, hazırda təhsil nailiyyətlərindən asılı olaraq, ölkəmizin ümumtəhsil məktəblərinin IX sinif məzunlarına adi, fərqlənmə, XI sinif məzunlarına isə bunlarla yanaşı, həm də xüsusi nümunəli attestatlar təqdim olunur. Bu, tam təbii, ədalətli haldır, çünki məzunun aldığı sənəd onun təhsil fəaliyyətinin aynasıdır.

Lakin diqqət etdikdə adi attestatlarla bağlı düşündürücü bir hal meydana çıxır: bu növ attestatların təlim göstəriciləri arasında sanki bərabərlik işarəsi qoyulmuşdur, yəni orta attestat qiyməti "3" olan da, deyək ki, "4", "4,5" olan da fərqləndirilmədən hər biri adi attestat alır.

Fikrimizcə, bu vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün dərəcəli adi attestatların təbiiqə barədə məsələni müzakirə etmək, rəy və mülahizələri dinləmək faydalı olardı.

Yəqin ki, mübahisələrə səbəb olacaq bəzi məsələlər barədə də fikirlərimi bölüşmək istərdim. Belə bir stereotip mövcuddur: ümumi təhsilin tam orta təhsil səviyyəsinə aşağı (bir sıra hallarda çox aşağı) qiymətlərə bitirsə də, məzunun ali məktəbə qəbul imtahanı vermək hüququ vardır. Təsəvvür edək ki, həmin məzun (məzunlar) özünün biliyini, hazırlıq səviyyəsini, attestatına yazılan qiymətləri nəzərə almadan, digərlərdən fərqlənməmək xətrinə qəbul imtahanı verir və uğursuzluğa uğrayır, növbəti il də eyni vəziyyəti təkrar olur. Bu, məzuna nə verir?! Əlbəttə, vaxt itkisi, pessimistlik, ruhi düşkünlük... Etiraf edək ki, məzunun aldığı təhsil sənədi, müəyyən istisnaları çıxmaq şərtlə, onun fəaliyyət yolunu müəyyənləşdirən kompasdır. Əslinə qalsa, potensial imkanlarına görə, hər bir məzunun bacara biləcəyi işə, peşəyə, sənət növünə həm məktəb, həm də valideyn tərəfindən düzgün istiqamətləndirilməsi elə onun vətəndaş hüququnun müdafiəsi deməkdir.

Ehtimal edirik ki, tam orta təhsil üzrə adi attestatın statusuna məzunun yekun qiymətlərinə uyğun müəyyən hədd qoyulmalıdır: hansı adi attestat məzuna hansı təhsil müəssisəsində təhsilini davam etdirməyə əsas verir?! Dərəcəli adi attestatların təbiiqə təklifi də məhz bu fikirdən qaynaqlanır.

Tam orta məktəb statusu və müəllim fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi

"Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və "Ümumtəhsil məktəbinin Nümunəvi Nizamnaməsinə" uyğun

Həyat böyük bir prosesdir. Bu prosesdə iştirak etmək üçün insan müasir tələblərə uyğun olan təhsilə malik olmalıdır. Təhsil də daim təkmilləşdirilməlidir.

Heydər ƏLİYEV,
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

olaraq, ümumi təhsil pilləsinin tam orta təhsil səviyyəsində şagirdlərin istedadlarının reallaşdırılması üçün lazımı şəraitin yaradılması, onlarda ünsiyyət mədəniyyəti, təşkilatçılıq, tədqiqatçılıq, birgə fəaliyyət, İKT-dən sərbəst istifadə bacarıqlarının, obrazlı və tənqidi təfəkkürün formalaşdırılması, müstəqil həyata və peşə seçiminə hazırlanması və s. tələblər rəli sürülür.

Şübhəsiz, bu tələbləri yerinə yetirmək üçün tam orta təhsil səviyyəsi olan ümumtəhsil məktəblərində möhkəm maddi-texniki və tədris bazası, güclü pedaqoji kadr heyəti olmalı, seriştəli idarəetmə sistemi qurulmalıdır. Yaxşı haldır ki, dövlətin diqqət və qayğısı sayəsində məktəb binalarının inşası, əsaslı təmiri və yenidən qurulması işlərinin davamlı şəkildə həyata keçirilməsi təhsil şəraitinin əsaslı surətdə yaxşılaşmasına, xüsusilə də, tam orta təhsilin keyfiyyətinə əhəmiyyətli təsir göstərir.

Bununla belə, o da etiraf olunmalıdır ki, tam orta məktəb statuslu məktəblərin (xüsusilə kənd yerlərində) heç də hamısı qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələb və öhdəliklərə tam cavab vermir. Mövcud vəziyyətin səbəbləri müxtəlif arqumentlərlə izah olunur: məktəb binasının şəraitisizliyi, tədris bazasının zəifliyi, yol-nəqliyyat problemləri, bir sıra hallarda müəllim çatışmazlığı, internetin olmaması, valideynlərin övladlarının təhsilinə laqəy d münasibəti və s.

Əlbəttə, obyektiv və subyektiv problemlər mövcuddur, onların bəziləri nəzərə alınmalıdır. Lakin, hər şeydən əvvəl, ciddi təhlillər aparılmaqla (təmayüllü tam orta təhsil siniflərinin təşkilində belə araşdırmalar həyata keçirilmişdi) hər bir rayonun kənd ərazilərində kiçik kontingentli, şəraitisiz tam orta məktəbləri ümumi orta məktəblərə çevirməklə (onsuz da icbari təhsil ümumi orta təhsildir) normal tam orta məktəblərin zonalar üzrə təşkil və bununla əlaqədar şagirdlərin qismən uzaq məktəblərə daşınmasının həlli məsələsinə baxmaq zəruri problem kimi meydana çıxır.

Bütün bunlar öz yerində, ancaq obyektiv-subyektiv çətinliklər olsa da, şagirdlərin savad səviyyəsi diqqətdən kənar qalmamalıdır.

Yeri gəlmişkən, yerlərdə araşdırma apararkən belə faktlar da aşkara çıxarıldı ki, məsələn, bir müəllim 5 il ərzində müxtəlif siniflər üzrə 300-350 şagirdə dərs deyib və da tam orta təhsil səviyyəsini bitirməliyi "3"-lə qiymətləndirilib. O zaman sual meydana gəlir: Müəllim öyrədə bilər, yaxud uşaqlar öyrənmək istəmir?! Təbii ki, cavab müəllimin keyrinə deyil. Və ya müəllimlər var ki, "bilmir" deyib şagirdə "2" yazmaqla işlərini bitmiş hesab edirlər. Əslində, "2" qiymətlə müəllim şagirdi yox, özünü qiymətləndirir. Əgər dərs dediyi fəndən uşağa elementar səviyyədə heç nə öyrədə bilmirsə, onun müəllimliyi şübhə altına düşür. Söz yox ki, məktəbə gələn şagird, bəzi obyektiv səbəblər istisna olunmaqla, ya ümumi orta, ya da tam orta təhsil səviyyəsini bitirməlidir, "2" qiymət yazmaqla şagirdi sinifdə saxlamaq kimi qeyri-humanist təcrübədən biryolluq imtina edilməlidir.

İbratəmiz bir fikir mövcuddur: "Müəllim var həqiqəti uşaqlara çatdırır, müəllim də var ki, uşaqlara həqiqətin yolunu tapmağı öyrədir". Şübhəsiz, bizim məktəblərə müstəqil düşünən, yaradıcı təfəkkürlü, millətə, xalqa sədaqətli gənclər yetişdirən müəllimlər lazımdır. Belə müəllimlər hər cür hörmət və ehtirama layiqdirlər.

Bu yazıda, bizim təbiriyyə, problemlə hesab olunan bəzi məsələlərə toxunduq. Güman edirik ki, qeyd edilən təkliflərə münasibət bildirilməsi üçün onların müəyyən səviyyələrdə müzakirəyə çıxarılması faydalı olar.

P.S. Son zamanlar şagirdlərə verilən, xüsusilə də, ibtidai sinif şagirdləri üçün müəyyən olunan ev tapşırıqlarının mahiyyəti və həcmi barədə valideynlərin iradları artmaqdadır. Hesab edirik ki, bununla əlaqədar müəllimlərin, məktəb rəhbərlərinin və təhsil müəssisələrinin iştirakı ilə diskussiyalar aparıb bu sahədə mövcud normativ sənədin təkmilləşdirilməsi istiqamətində də təkliflərin hazırlanması yerinə düşərdi.